УДК 378:37.032+316.46 doi: 10.12958/2227-2844-2019-2(325)-207-214

Лисанець Ю.В.

julian.rivage@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0421-6362>

кандидат філологічних наук, доцент,

кафедра іноземних мов

з латинською мовою та медичною термінологією,

Українська медична стоматологічна академія

Полтава, Україна

***PRIMUM NON NOCERE*: МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА
ПРОБЛЕМАТИКА У ЛІТЕРАТУРНО-МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ
АМЕРИКАНСЬКОЇ ПРОЗИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Нові проблеми, які постали перед людством у ХХ столітті, – “дефініція смерті”, евтаназія, трансплантація органів, медичні експерименти тощо – зумовили нове етико-філософське переосмислення феноменів життя і смерті, хвороби і лікування. Так, нова дисципліна – біоетика, – виходить з ідеї “активного пацієнта”, який вступає у складні діалогічні (а часом і конкурентні) відносини з іншими суб’єктами – лікарями та вченими. Цілком очевидно, що морально-етична проблематика медицини ХХ століття знаходить яскраве відображення у національних літературах світу.

Дослідження літературно-медичного дискурсу художньої прози розкриває широкий дослідницький простір для сучасного літературознавства [1; 2; 3; 8; 9]. Медична проблематика художньої літератури безперервно перебуває у центрі уваги дослідників України (К. Заблоцька, П. Ляшкевич, В. Пустовіт, Т. Скорбач, А. Семашко, Л. Фоміна) та зарубіжних літературознавців (С. Позен, Дж. Гопсон, Н. Бушемі, Ф. МакЛеллан, Г. Меркель, Дж. Аронсон). Мета статті – дослідити морально-етичну проблематику в літературно-медичному дискурсі американської прози ХХ століття, що дотепер не було об’єктом спеціального вивчення. Матеріал дослідження – романи “Arrowsmith” (1925) С. Льюїса, “That None Should Die” (1941) Ф. Слотера, “A Case of Need” (1969) М. Крайтона, “Coma” (1977) Р. Кука та “The Cider House Rules” (1985) Дж. Ірвінга. Проблеми медичної деонтології у площині художнього твору досліджено з використанням сучасних літературознавчих студій у царині наратології і рецептивної естетики. Дослідження деонтологічного вектору художніх творів дає змогу поглибити розуміння конкретної національної літератури і суспільства в цілому, що зумовлює актуальність наукової розвідки. Теоретичне значення результатів дослідження полягає у виявленні морально-етичних домінант світогляду лікаря у медичному дискурсі американської прози ХХ століття. Практичне значення результатів дослідження зумовлюється можливістю використання їх у процесі вивчення закономірностей

розвитку художньої прози США, в удосконаленні змісту навчальних курсів з історії світової літератури.

Одну з перших літературних спроб проблематизації медичної і дослідницької етики спостерігаємо у романі Сінклера Льюїса “Arrowsmith” (1925). Автор звертає увагу на стан і перспективи розвитку медицини США у 1920-х роках, зокрема, на проблеми комерціалізації охорони здоров’я, етики медичних досліджень, академічної доброчесності тощо. Глибинне повідомлення і настанова автора для майбутніх поколінь медичних працівників – це відмова від особистої наживи і самовіддане служіння людству [10]. Особливо гостро постає проблема опублікування результатів медичного дослідження задля власної користі всупереч інтересам пацієнтів: “Now, Martin, you must *hasten and publish your results*. <...> *Throw your material together as rapidly as possible* and send a note in to the Society for Experimental Biology and Medicine, to be published in their next proceedings”. “But I’m not ready to publish! I want to have every loophole plugged up before I announce anything whatever!” “Nonsense!” That attitude is *old-fashioned*. This is no longer an age of parochialism but of *competition* <...> *competition to the death!* Plug up the holes thoroughly, later, but we can’t have somebody else stealing a march on us. *Remember you have your name to make*” [7, с. 349].

Прикметною є тенденція до надмірного метафоричного “обожествлення” медичної науки у наративі персонажів: “his just being in a lab is a *prayer*” [7, с. 32]; “Like a *priest of diabolic mysteries*, he drew out the blackened blood with a pipette” [7, с. 39]; “I give you, my boy, my episcopal *blessings!*” [7, с. 52]; “Silva’s *god* was Sir William Osler, his *religion* was the art of sympathetic healing” [7, с. 90]; “Though in his service to Leora and to *the new god*, Dean Silva, he had become austere <...> he was always in a vacuum of desire for her, and always he ran the last block to his boarding-house, looking for a letter from her” [7, с. 115]; “He was received with acclaim in the private office of Hunziker, which was remarkably like a *minor cathedral*” [7, с. 148]; “Don’t forget the country doctor often has to be not only physician but dentist, yes, and *priest*” [7, с. 168]; “...he prayed then *the prayer of the scientist*: “God give me unclouded eyes and freedom from haste. God give me a quiet and relentless anger against all pretense and all pretentious work and all work left slack and unfinished. God give me a restlessness whereby I may neither sleep nor accept praise till my observed results equal my calculated results or in pious glee I discover and assault my error. God give me strength not to trust to God!” [7, с. 251]. Як бачимо, гіперболізоване обожествлення науки постає у свідомості наратора альтернативою християнській доктрині. Саме таким чином автор застерігає від знедуховлення медичної науки у XX столітті і закликає не забувати про гуманістичні ідеали лікарської професії. Прикметно, що Льюїс розбудовує внутрішній конфлікт героя довкола проблем медицини і науки, які залишаються актуальними і в наш час: так, у романі професійний обов’язок лікаря надавати медичну допомогу хворому протиставляється принципам рандомізованого клінічного

дослідження, в умовах якого учасників експерименту випадковим чином поділено на групи, одній з яких вводиться досліджуваний препарат, а в іншій (контрольній) застосовується плацебо: “If I could trust you, Martin, to use the phage with only half your patients and keep the others as controls, under normal hygienic conditions but without the phage, then you could make an absolute determination of its value <...> Martin swore by Jacques Loeb that he would observe test conditions; he would determine forever the value of phage by the contrast between patients treated and untreated and so, perhaps, end all plague forever; he would harden his heart and keep clear his eyes” [7, с. 377].

У романі “That none should die” (1941) лікаря-письменника Френка Дж. Слотера порушуються питання ефективності тогочасної системи охорони здоров’я. Зокрема, автор гостро критикує неписаний професійний кодекс лікарів, що полягає у круговій поруці, приховуванні лікарських помилок колегами, а відтак – призводить до незахищеності пацієнта у процесі лікування: “...the rotten spot in medicine today is *the medical conspiracy against the patient* <...> What I have in mind is that *the patient has no protection against his physician*. In the law he has his lawyer and even the court. *But all physicians stand against the patient*. If there has been a blunder by any incompetent or reckless surgeon, for instance, any other practitioner called in will cover it up as best he can. That’s called ethics, I believe” [11, с. 167]; “...God-damn doctors’ *conspiracy of silence*. Medical ethics! Crap! We’re going to get rid of that holy hooey that sacrifices innocent people to protect *licensed murderers*” [11, с. 221]. Слотер також звертає увагу на вади професійного ліцензування лікарів, що уможливлює працевлаштування у лікарнях вкрай некомпетентних медичних спеціалістів: “The riffraff are running the show. Every quack, faker, nostrum peddler and mystic healer has wished himself into medical practice through this damnable “special-license” proviso” [11, с. 338].

У романі Майкла Крайтона “A Case of Need”, який було уперше опубліковано у 1969 році під псевдонімом Джеффри Хадсона і перевидано у 1993 році під справжнім ім’ям письменника, порушується моральне питання про доцільність заборони абортів. У романі Крайтона – випускника Гарвардської медичної школи, – проблема легалізації абортів виходить на перший план в епіграфі, що містить цитату з клятви Гіппократа: “I will prescribe regimen for the good of my patients, according to my judgment and ability, and never do harm to anyone. To please no one will I prescribe a deadly drug, nor give advice which may cause his death. *Nor will I give a woman a pessary to procure abortion*. But I will preserve the purity of my life and my art...” – FROM THE HIPPOCRATIC OATH DEMANDED OF THE YOUNG PHYSICIAN ABOUT TO ENTER UPON THE PRACTICE OF HIS PROFESSION” [5, с. 3]. Полеміка щодо абортів стає смислоутворюючим ядром сюжету, ефективно оприявнюючи світогляд персонажів. Так, лікар Артур Лі відстоює свободу вибору людини і вважає, що проведення абортів – одна з невід’ємних медичних послуг у XX столітті навіть попри той факт, що ця процедура є незаконною у

Бостоні 1960-х: “Morality must keep up with technology, because if a person is faced with the choice of being moral and dead or immoral and alive, they'll choose life every time <...> I'm doing what I have to do <...> I believe <...> that what I'm doing is right” [5, с. 17]. Подібним чином проблема абортів порушується і в романі Дж. Ірвінга “The Cider House Rules” (1985). Головний герой роману – акушер Вілбер Ларч, на переконання якого аборт є гуманнішим вибором, аніж прийняття пологів у матері, яка віддасть небажану дитину до притулку: “He was an obstetrician he *delivered babies* into the world. His colleagues called this “the Lord’s work”. And he was an abortionist; he *delivered mothers*, too. His colleagues called this “the Devil’s work”, but *it was all the Lord’s work to Wilbur Larch*” [6, с. 90].

Гомодієгетичний наратор у романі “A Case of Need” – лікар Джон Беррі, – також схиляється до підтримки абортів, хоча й з набагато меншою категоричністю: “And as time went on, I personally encountered several cases where an abortion was the obvious, humane answer” [5, с. 17]. Наратор відзначає, що самостійні спроби пацієнток позбавитися від вагітності частіше стають причиною їх смерті: “A large proportion of acute vaginal hemorrhages are the result of women attempting self-abortion, with drugs, or salt solutions, or soaps, or knitting needles and other devices” [5, с. 49]. Натомість, противники абортів артикують свої погляди в анонімних листах з погрозами лікарям: “Abortion is a crime against God and man and society and the newborn yet to be. You will pay on this earth. But the Lord in his infinite way will burn you in hell forever. Unsigned. Abortion is worse than murder. What did they ever do to you? Answer that and you will see I am right. May you rot in jail and your family die. Unsigned” [5, с. 209].

Роздуми автора з приводу історії розвитку світової медицини у повній мірі розкриваються в епілогах до роману. Так, додатки I-V містять цікаві спостереження Крайтона з приводу використання лікарями аббревіатур і медичного сленгу; поширення гастрономічних метафор у патологоанатомічній термінології; історичні аспекти лікарського одягу та ін. У додатку VI (“Arguments of abortion”) автор наводить 6 аргументів і 6 контраргументів щодо проведення зазначеної процедури. Автор умисно не обирає жодну з описаних ним позицій, залишаючи читача перед власним вибором у контексті окресленої морально-етичної проблематики. Подібним чином, у додатку VII (“Medical Morals”) перед читачам розгортається наратив, присвячений 4 найактуальнішим (на думку автора) моральним проблемам у медицині XX століття: “In medicine today, there are four great moral questions involving the conduct of medical practice. One is abortion. Another is euthanasia, the killing of a patient with a terminal and incurable illness. A third concerns the social responsibility of the doctors to administer care to as many people as possible. A fourth concerns the definition of death” [5, с. 308]. Автор наголошує, що всі чотири проблеми є принципово новими для людства, що й зумовлює їх полемічність: “The interesting thing is that all these problems are new. They are products of our technology, moral and legal problems which have sprung up within the last decade or so” [5, с. 308]. Так, нові

морально-етичні проблеми XX століття ставлять перед лікарями складні питання і часом вимагають важкого вибору: "...whether the patient facing an incurable disease has the right to refuse supportive therapy; whether a patient facing weeks or months of terminal pain has a right to demand an easy and painless death; whether a patient who has put himself in a doctor's hands still retains ultimate life-and-death control over his own existence" [5, с. 309].

Остання, четверта, моральна проблема медицини XX століття у викладі Крайтона – "дефініція смерті", – створює фундамент для полеміки з приводу трансплантації органів. Саме цій проблемі присвячено роман американського лікаря і письменника Робіна Кука "Coma" (1977). У романі йде мова про кримінальне угруповання лікарів, котрі умисно вводять пацієнтів у стан коми під час хірургічних операцій з метою "чорної трансплантології органів". Вкрай жорстоке і цинічне ставлення до пацієнтів зображене автором у дегуманізуючих метафорах, що пронизують мовлення лікарів: "She just never woke up. Some sort of cerebral hypoxia. The *squash* didn't get the oxygen it needed. OK? Now let's get back to work" [4, с. 44]; "So they die first when the oxygen falls below a critical level and the result is what we have here" – Bellows made a gesture with his hand, palm up, over Nancy Greenly – "a *vegetable*" [4, с. 47]; "[Susan] was faced with the fact that Bellows and probably the entire crew were not thinking of Nancy Greenly as a person. The patient seemed more like *the part of a complicated game*, like the relationship between the *football and the teams at play*. The *football* was important only as an object to advance the position and advantage of one of the teams. Nancy Greenly had become *a technical challenge, a game to be played*" [4, с. 80]; "They were people; now they're *brain stem preparations*" [4, с. 268]. Автор застерігає від потенційної небезпеки, що приховується за новітніми досягненнями науки і призводить до зловживання, здавалося б, рятівними технологіями.

Таким чином, медичний дискурс художньої прози США постулює головну заповідь медичної етики: "Передусім – не нашкодь!" (лат. *Primum non nocere!*), що відображає сутність медицини – найгуманнішої професії, яка потребує не тільки ґрунтовних знань, а й високих людських якостей. Деонтологічний вектор літературно-медичного дискурсу має на меті розширити рецептивні межі читача, поглибити його розуміння наукових досягнень і біоетичної проблематики сучасної медицини, і зрештою стимулювати його морально-етичне зростання. У межах аналізованих творів автори не прагнуть запропонувати однозначне вирішення вищевказаних полемічних питань, а натомість застерігають від фатальних кроків, звертають увагу на нагальні проблеми людства у XX столітті, залучаючи читача до їх глибокого переосмислення і закликаючи до самостійного формування власної точки зору з приводу окресленої проблематики.

Список використаної літератури

1. Лисанець Ю. Наративні координати знеособлення та відчуження у літературно-медичному дискурсі Семюела Шема.

Закарпатські філологічні студії. Ужгород, 2018. Вип. 3. №3. С. 50–54.

2. Лисанець Ю. “По той бік стетоскопа”: дихотомія “лікар – пацієнт” та її деконструкція у сучасному літературно-медичному дискурсі. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Київ, 2018. Т. 29(68). № 1. С. 158–162.

3. Лисанець Ю. Художня репрезентація досвіду хвороби в літературно-медичному дискурсі прози США. Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць (Серія “Філологія”). Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 28. С. 115–120.

4. Cook R. Coma. London: Pan Books, 1978. 306 p.

5. Hudson J. A Case of Need: A Novel. New York: World Pub. Co., 1968. 309 p.

6. Irving J. The Cider House Rules. New York: Random House, 2012. 704 p.

7. Lewis S. Arrowsmith. Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 1990. 486 p.

8. Lysanets Yu. Narrative Unreliability in the Literary and Medical Discourse of the U.S. Prose. Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies. Lublin, 2018. Volume XVII. P. 16–22.

9. Lysanets Yu. Narrative Representation of the Physician’s Image in the 19th Century U.S. Literature. Current Issues of Social Studies and History of Medicine: Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. Чернівці, 2018. 3 (19). С. 88–92.

10. Lysanets Yu. Narrative projections of a medical researcher in Arrowsmith by Sinclair Lewis. Південний архів. Філологічні науки. Херсон, 2018. Вип. 74. С. 78–80.

11. Slaughter F.G. That None Should Die. New York: Book League of America, 1941. 444 p.

References

1. Lysanets, Yu. (2018). Naratyvni koordynaty zneosoblennya ta vidchuzhennya u literaturno-medychnomu dyskursi Semyuela Shema [Narrative coordinates of depersonalization and alienation in the literary and medical discourse by Semuel Shem]. Zakarpat-s'ki filolohichni studiyi [Transcarpathian philological studies]. Uzhhorod, 2018. Vyp. 3. №3. S. 50–54 [in Ukrainian].

2. Lysanets, Yu. (2018). “Po toy bik stetoskopa”: dykhotomiya “likar – patsiyent” ta yiyi dekonstruktsiya u suchasnomu literaturno-medychnomu dyskursi [“On the other side of the stethoscope”: the “doctor-patient” dichotomy and its deconstruction in the modern literary and medical discourse]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiya. Sotsial'ni komunikatsiyi [Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadsky. Series: Philology. Social communication]. Kyiv, 2018. T. 29(68). № 1. S. 158–162 [in Ukrainian].

3. Lysanets, Yu. (2018). Khudozhnya reprezentatsiya dosvidu khvoroby v literaturno-medychnomu dyskursi prozy SSHA [Artistic representation of the disease experience in the literary and medical discourse of the U.S. prose]. Teoretychna i dydaktychna filolohiya: zbirnyk naukovykh prats' (Seriya “Filolohiya”) [Theoretical and didactic philology: a collection of scientific works (Series “Philology”)]. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi, 2018. Vyp. 28. S. 115–120 [in Ukrainian].

4. Cook, R. (1978). Coma. London: Pan Books. 306 p. [in English].

5. Hudson, J. (1968). A Case of Need: A Novel. New York: World Pub. Co. 309 p. [in English].

6. Irving, J. (2012). The Cider House Rules.

New York: Random House. 704 p. [in English]. **7. Lewis, S.** (1990). Arrowsmith. Boston: Houghton Mifflin Harcourt. 486 p. [in English]. **8. Lysanets, Yu.** (2018). Narrative Unreliability in the Literary and Medical Discourse of the U.S. Prose. Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies. Lublin. Volume XVII. P. 16–22 [in English]. **9. Lysanets, Yu.** (2018). Narrative Representation of the Physician's Image in the 19th Century U.S. Literature. Current Issues of Social Studies and History of Medicine: Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. Chernivtsi. 3 (19). P. 88–92. [in English]. **10. Lysanets, Yu.** (2018). Narrative projections of a medical researcher in Arrowsmith by Sinclair Lewis. Pivdennyy arkhiv. Filolohichni nauky. Kherson [Southern Archive. Philological Sciences]. Kherson. No. 74. P. 78–80. [in English]. **11. Slaughter, F.G.** (1941). That None Should Die. New York: Book League of America. 444 p. [in English].

Лисанець Ю.В. *Primum non nocere*: Морально-етична проблематика у літературно-медичному дискурсі американської прози XX століття

У статті досліджено морально-етичну проблематику в літературно-медичному дискурсі на матеріалі американської прози XX століття: романів “Arrowsmith” (1925) С. Льюїса, “That None Should Die” (1941) Ф. Слотера, “A Case of Need” (1969) М. Крайтона, “Coma” (1977) Р. Кука та ін. Проблеми медичної деонтології у площині художнього твору досліджено з використанням сучасних літературознавчих студій у царині наратології і рецептивної естетики. Проаналізовано авторські інтенції і читачкі стратегії у конструюванні наративного простору, сфокусованого на біоетичній проблематиці. Теоретичне значення наукової розвідки полягає у дослідженні морально-етичних домінант світогляду лікаря у медичному дискурсі американської прози XX століття. Практичне значення результатів дослідження зумовлюється можливістю використання їх у процесі вивчення закономірностей розвитку художньої прози США, в удосконаленні змісту навчальних курсів з історії світової літератури.

Ключові слова: літературно-медичний дискурс, проза США, література XX століття, наратор, біоетика, медична деонтологія.

Лисанец Ю.В. *Primum non nocere*: Морально-этическая проблематика в литературно-медицинском дискурсе американской прозы XX века

В статье исследована морально-этическая проблематика в литературно-медицинском дискурсе на материале американской прозы XX века: романов “Arrowsmith” (1925) С. Льюиса, “That None Should Die” (1941) Ф. Слотера, “A Case of Need” (1969) М. Крайтона, “Coma” (1977) Р. Кука и др. Проблемы медицинской деонтологии в плоскости художественного произведения рассмотрены с использованием современных литературоведческих исследований в области нарратологии и рецептивной эстетики. Проанализированы авторские интенции и

читательские стратегии в конструировании нарративного пространства, сфокусированного на биоэтической проблематике. Теоретическое значение научной статьи заключается в исследовании морально-этических доминант мировоззрения врача в медицинском дискурсе американской прозы XX века. Практическое значение результатов исследования обусловлена возможностью использования их в процессе изучения закономерностей развития художественной прозы США, в совершенствовании содержания учебных курсов по истории мировой литературы.

Ключевые слова: литературно-медицинский дискурс, проза США, литература XX века, нарратор, биоэтика, медицинская деонтология.

Lysanets Yu.V. *Primum non nocere*: Moral and Ethical Issues in the Literary and Medical Discourse of the 20th Century U.S. Prose

The article analyzes the moral and ethical dominant features of the doctor's worldview in the literary and medical discourse based on the material of American 20th century prose. The aim of the research is to examine the narrative representation of deontological issues as exemplified by the novels "Arrowsmith" (1925) by Sinclair Lewis, "That None Should Die" (1941) by Frank Gill Slaughter, "A Case of Need" (1969) by Michael Crichton, "Coma" (1977) by Robin Cook and others. The problems of deontology in the plane of artistic work have been studied using modern literary criticism research in the areas of narratology and receptive aesthetics, which determines the relevance of the present paper. The author's intentions and reader's strategies in designing the narrative space, focused on bioethical issues, have been analyzed. The theoretical significance of the article consists in the study of moral and ethical dominant features in the medical discourse of the 20th century U.S. prose. Within the framework of the material under consideration, the U.S. writers focus on deontological issues in order to implement a particular artistic intention, which acts in compliance with a certain literary trend and according to a specific stage in the development of American medicine and healthcare. Further research is needed to study the fictional representation of bioethical issues in the literary and medical discourse of the U.S. prose, which will improve the content of training courses in the world literature and form a methodological basis for the development of special courses, theme-based seminars and academic syllabi.

Key words: literary and medical discourse, the U.S. prose, the 20th century literature, narrator, bioethics, medical deontology.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2019 р.

Стаття прийнята до друку 05.04.2019 р.

Рецензент – канд.філ.н, доц.кафедри
іноземної філології та перекладу

Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка
Павельєва А.К.